

تبیین سطوح خلاقیت شهری در نظام شهری کلان‌شهرها (مطالعه موردی: کلان‌شهر کرج)

ابوالفضل مشکینی* - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، تهران، دانشگاه تربیت مدرس
سمیه علی‌پور - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، زنجان، دانشگاه زنجان
مریم حاجی‌زاده - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، زنجان، دانشگاه زنجان

تاریخ ارسال: ۱۳۹۵/۰۸/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۵/۰۴

چکیده

شهر خلاق شهری است با جایگاهی برای خلاقیت‌های هنری، نوآوری علمی و فناورانه و صدای فرهنگ‌های رو به رشد شهری. چنین شهری با قابلیت استفاده از خلاقیت در عرصه‌های عمومی و خصوصی؛ ایده‌های ممکن و راه‌حل‌های بالقوه را برای حل همه مشکلات شهرهای پیچیده امروزی به همراه دارد. شهرها مکانی برای شکوفایی خلاقیت‌اند. خلاقیت در شهرها معمولاً به اندیشه‌های مرتبط با فرهنگ، هنر، دانش، و یادگیری اطلاق می‌شود. هدف از این تحقیق ارزیابی و سنجش وضعیت خلاقیت شهری و پراکنش شاخص‌های خلاقیت در سطح مناطق شهر کرج است. نوع تحقیق کاربردی و روش آن نیز توصیفی - تحلیلی است. داده‌های مورد استفاده با توجه به شاخص‌های مورد نظر شهر خلاق به صورت پیمایشی از سازمان‌های مرتبط جمع‌آوری شده است. جامعه آماری مورد بررسی یازده منطقه از بین دوازده منطقه شهر کرج است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با بهره‌گیری از فرایند مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره Topsis و Anp بوده سپس نتایج حاصله به سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) منتقل شده و خروجی‌ها در قالب نقشه به نمایش پراکنش شاخص‌ها در سطح مناطق پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد مناطق شهر در حال حرکت به سوی خلاقیت و شکوفایی‌اند. البته، با اندکی تفاوت میان مناطق و در بین آن‌ها منطقه ۵ با میزان ۰/۵۶+ رتبه ۱ و منطقه ۱۱ با میزان ۰/۱۱+ پایین‌ترین رتبه را به خود اختصاص داده‌اند. در دسته‌بندی میزان برخورداری شاخص‌های خلاقیت نیز منطقه ۵ برخوردار، منطقه ۹ نیمه‌برخوردار، و منطقه ۱۱ محروم است.

کلیدواژه‌ها: خلاقیت، شهر خلاق، شهر کرج، مدل TAPSSIS.

مقدمه

خلاقیت منبع مهم تغییر، نوآوری، توسعه پایدار، چشم‌اندازسازی، پیش‌بینی، و بازساخت موفقیت‌آمیز است. براساس مفهوم شهر خلاق، خلاقیت مهم‌ترین عامل نوآوری و شکوفایی و استراتژی توسعه شهری است (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۳). دانش شهر خلاق نهایت آرزوی هر جامعه مدرنی است. شهر خلاق نه تنها فضایی است که در آن خلاقیت رشد می‌کند، بلکه سازمان‌دهی و مدیریت آن خلاقانه طرح‌ریزی می‌شود. شهری که بتواند خلاقانه استعداد همکاری جمعی را در راستای خدمات بیشتر به کار گیرد موفق‌ترین شهر خواهد بود (مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد، ۱۳۸۵: ۲). از دهه ۱۹۸۰ توسعه فرهنگی محلی به مهم‌ترین بخش از دستور کار شهرها و مناطق کشورهای توسعه‌یافته دنیا تبدیل شد و عنوان مهم‌ترین خط مشی نوآوری فرهنگی محلی در سال‌های اخیر پدیدار شد و واژه «شهر خلاق» به موتور محرک مدنی تبدیل شد (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۹۲: ۹). سپس، از میانه دهه ۱۹۹۰، نخست در بریتانیا و سپس در امریکا مفهوم شهر خلاق به یک پارادایم معمول و یک مدل جدید از گرایش به برنامه‌ریزی سیاست‌های شهری تبدیل شد. لندری، نظریه‌پرداز شهری، و فلوریدا، اقتصاددان، نمایندگان اصلی آنچه می‌تواند مفهوم شهر خلاق تعریف شود بوده‌اند (رکوتس، ۲۰۰۹: ۴). ریچارد فلوریدا نیز، به‌عنوان نخستین شخص که موضوع مناطق و شهرهای خلاق را مطرح کرد، در سال ۲۰۰۲ اولین کتاب خود با نام *طیقه خلاق*^۱ و سپس در سال ۲۰۰۵ کتاب دیگری را برای تقویت موضوع منتشر کرد (رفیعیان، ۱۳۸۹: ۲). ایده شهر خلاق به نحوی که با جو یک شهر یا ناحیه، حیات خیابانی آن، تنوع و سایر حالات‌های آن مرتبط است بیانگر نقش هنر و فرهنگ است. همه این موارد کمک می‌کنند تا همان چیزی که فلوریدا از آن به‌عنوان فضای افراد طبقه جهانی یاد می‌کند ایجاد شود. البته همین موضوع بعدها شهرها را توانمند می‌کند تا بر خود برجسب خلاق واقعی بزنند (فلوریدا، ۲۰۰۲: ۲۹۳). شهر خلاق از مفاهیم جدید در عرصه مدیریت شهری است که با مفاهیم مرتبط با کارآفرینی نیز شباهت معنای دارد (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۹۲: ۹). در همین راستا، در بیشتر ادبیاتی که در زمینه شهرهای خلاق و نوآور نگارش یافته فقط به نقش خلاقیت در شهر و شکل‌دهی به شهر پرداخته نشده، بلکه بیشتر بر این موضوع تأکید شده که، با حذف محدودیت‌ها و موانع (فیزیکی، اجتماعی، فرهنگی، و ...) از شهرها، خلاقیت به نیروی محرکه رشد و توسعه اقتصادی شهرها و مناطق و ملتها تبدیل شود (حاجی‌حسینی، ۱۳۹۳: ۲۱) و در زمینه مدیریت شهر مسئولان شهری خدمات همگانی و زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی را به جدیدترین، کاراترین، بهره‌ورترین، و زیباترین روش ممکن ارائه کنند (مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد، ۱۳۸۵: ۲). از طرف دیگر، سطح پاسخ‌گویی و توانایی حل مسائل شهری بسته به میزان خلاقیت و بهره‌مندی مدیران شهری است. خلاقیت در مدیریت شهری عبارت است از تلفیق اندیشه و رهیافت‌های صاحب‌نظران مدیریت شهری مدرن با مبانی و ارزش‌های بومی و روشی نو در بررسی مسائل و مشکلات شهری و راه‌گشایی برای آن‌ها به صورتی بدیع و تازه. خلاقیت در مدیریت شهری را بایستی به معنای توانایی ترکیب ایده‌های معماری، شهرسازی، رفتارسازی، فرهنگ‌سازی، و زیباسازی شهری در یک روش منحصربه‌فرد مدیریتی و مبتنی بر ایجاد پیوستگی بین ایده برای تحقق شهری یک‌پارچه، هماهنگ، همسو، و دارای تعادل رشد رفتار انسانی اجتماعی در نظر گرفت (کردی، ۱۳۸۹: ۲۱). بی‌تردید، محیط شهری موفق محیطی است که خلاقیت را پرورش می‌دهد و جذب می‌کند؛ شهری که مولد تحقیق و پژوهش بوده و قادر است بخش‌های جدید را به ابعاد اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، و مدیریتی شهر بیفزاید و فرصت‌های جدیدی را بدین شکل برای شهرها در مقیاس ملی و فراملی ایجاد کند (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۹۲: ۹). با توجه به اینکه شهر خلاق باعث رونق مناسبات شهری در پیوند با سایر

شهرها در مقیاس ملی و فراملی می‌شود و مورد توجه در حوزه مطالعات شهری و به‌ویژه مدیریت شهری است و بر بهترشدن محیط زندگی و ارتقای کیفیت زندگی به‌واسطه تفکرات نو شهروندان تأکید دارد، این ایده می‌تواند برای مدیران و برنامه‌ریزان شهری باعث گسترش افق دید و تحلیل راهکار در مواجهه با مسائل شهر و ارائه خدمات متناسب با نیازهای به‌روز شهروندان شود و ضرورت چنین مطالعاتی را ایجاب می‌نماید؛ از جمله اهدافی که در این تحقیق دنبال می‌شود عبارت‌اند از: بررسی و شناخت شاخص‌های شهر خلاق و میزان برخورداری از شاخص‌های خلاقیت و بررسی و سنجش وضعیت شاخص‌های شهر خلاق در سطح مناطق محدوده مورد مطالعه. برای رسیدن به اهداف فوق، سؤال‌های اساسی، که تحقیق بر پایه آن‌ها شکل گرفته، به این صورت مطرح می‌شود: آیا وضعیت کلان‌شهر کرج به سوی شهر خلاق و شکوفایی خلاقیت پیش می‌رود؟ و سطح برخورداری مناطق کلان‌شهر کرج از لحاظ شاخص‌ها چگونه است؟

پیشینه تحقیق

درباره شهر خلاق و ابعاد گوناگون آن مطالعات گوناگونی انجام گرفته است که به‌صورت موردی به چند تحقیق برای آشنایی با این مطالعات و دیدگاه‌ها و روش‌های مطالعه آن‌ها در جدول ۱ اشاره شده است.

جدول ۱. گزیده‌ای از پیشینه مطالعات داخلی شهر خلاق مرتبط با موضوع تحقیق

نویسندگان	سال	موضوع (کتاب، مقاله)	روش تحقیق	نتایج و یافته‌ها
مشکینی و همکاران	۱۳۹۳	شهر خلاق (الگوی نوین برای توسعه دانش‌بنیان در حوزه مدیریت شهری)	روش توصیفی-تحلیلی. بررسی مفهوم و ویژگی‌های شهر خلاق، شاخص‌ها و نمونه‌های موردی درخصوص شهر خلاق و بررسی ویژگی‌های خلاقیت	خلاقیت مهم‌ترین عامل نوآوری و شکوفایی است. بسط‌تر شهر خلاق به‌عنوان یک استراتژی توسعه شهری ماحصل فرایندهای تغییرات اجتماعی است که عموماً این تغییرات ساختاری‌اند نه گذرا
حاجی‌حسینی و همکاران	۱۳۹۳	نقش نظریه شهر خلاق در پویا اقتصاد فرهنگی و زندگی شهری	نقش اقتصاد فرهنگی در پویا شهرها، پیشینه نظریه طبقه خلاق، مؤلفه‌های نظریه شهر خلاق، عناصر شهر خلاق، دیدگاه‌های منتقدان و مخالفان نظریه و ویژگی‌های شهر خلاق ملبورن و تورنتو	جذب نخبگان به خلاقیت، نوآوری، و جهش اقتصادی شهرها منجر می‌شود و این امر به پویا اقتصاد فرهنگی شهرها می‌انجامد
ضرابی و همکاران	۱۳۹۳	بررسی میزان تحقق‌پذیری شهر خلاق (مقایسه تطبیقی بین شاخص‌های توسعه پایدار شهری و معیارهای ایجاد شهر خلاق نمونه، شهرهای استان یزد)	بهره‌گیری از ۳۵ شاخص توسعه پایدار و ۲۲ شاخص شهر خلاق	بیشترین تأثیر متغیرهای نوآوری و آموزشی در توسعه پایدار و شهرهای خلاق را استان یزد دارد. شهر یزد دارای قابلیت‌های فراوان و حرکت به سوی تحقق شهر خلاق است
کلانتری و همکاران	۱۳۹۱	فضای جمعی و شهر خلاق	روش توصیفی-تحلیلی. بررسی مزایای فضاهای عمومی همچون سرزندگی، تنوع، جذابیت، ارزش اقتصادی، مشارکت و نقش آن‌ها در شکل‌گیری شهر خلاق	فضاهای عمومی با داشتن مزایایی همچون سرزندگی، تنوع، هویت‌بخشی، جذابیت، ارزش اقتصادی، و مشارکت موجب بروز خلاقیت و شکل‌گیری شهر خلاق می‌شوند
پویان و رهگذر	۱۳۹۱	پیوند محیط خلاق با شهر	بررسی تجارب جهانی، استفاده از فضاهای باز و عرصه‌ها و محیط‌های دانشگاهی در پرورش خلاقیت، و مقایسه با شرایط داخل کشور	نقش مدیریت شهری در ایجاد محیط‌های شهری سرزنده و پویا با افزایش نفوذپذیری فضاهای عمومی خلاق، همچون دانشگاه‌ها، با فضای شهری شاهد خلق رویدادهای اجتماعی خاص و تأثیرگذار در خوانایی شهروندان از محیط زندگی در شهر تهران خواهیم بود
مختاری و همکاران	۱۳۹۳	سطح‌بندی مناطق شهر اصفهان از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق	روش توصیفی-تحلیلی و بهره‌گیری از مدل‌های آنتروپی شانون و تهیه پرسش‌نامه از شهروندان	میزان برخورداری مناطق شهر از لحاظ شاخص‌های خلاق به یک صورت نیست و اختلاف زیادی دارد، ولی با توجه به تحلیل‌های انجام‌شده پتانسیل حرکت به سمت شهرهای خلاق را داراست.
قربانی و همکاران	۱۳۹۲	شهرهای خلاق، رویکردی فرهنگی در توسعه شهری	بررسی تحلیلی در پاسخ به سؤال‌های شرایط لازم برای تحقق شهر خلاق، چگونگی خلاقیت شهروندان در توسعه شهری	اگر شهری موفق به جذب افراد خلاق و به‌کارگیری آن‌ها در مدیریت، اقتصاد، و صنایع فرهنگی باشد، می‌تواند در صحنه رقابت و توسعه اقتصادی موفق عمل کند. شهر خلاق با نگاهی خلاقانه به امکانات، حل خلاقانه مسائل، و استفاده هوشمندانه از فرصت‌ها و امکانات را مدنظر دارد.

روش تحقیق

با توجه به موضوع تحقیق و اهداف و سؤالات مطرح‌شده، نوع تحقیق کاربردی و روش آن توصیفی-تحلیلی است. گردآوری اطلاعات مورد نیاز برای پژوهش با استناد از کتب، اسناد، مدارک، مقالات و استفاده از اطلاعات آماری، سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن، گزارش‌های شهرداری، و سایر سازمان‌های مرتبط انجام گرفته است. جامعه آماری مورد بررسی در این تحقیق مناطق دوازده‌گانه شهر کرج است به‌جز منطقه ۳، که اطلاعات سرشماری مرکز آمار در این منطقه مربوط به شهرستان مستقل بوده است. ابزار اندازه‌گیری و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل‌های برنامه‌ریزی شهری، Tapsis و ارزش‌دهی با استفاده از مدل ANP است؛ به صورتی که داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از این نرم‌افزارها و اجرای فرایند مدل بررسی شده‌اند و در ادامه انتقال نتایج به سیستم اطلاعات جغرافیایی، GIS جهت تکمیل فرایند تجزیه و تحلیل و بررسی پراکنش و توزیع شاخص‌ها بر روی جامعه آماری مناطق یازده‌گانه انجام گرفته است که نشان می‌دهد کدام مناطق براساس شاخص‌های شهر خلاق به ترتیب اولویت برخوردارترند.

مبانی نظری

خلاقیت

خلاقیت در ساده‌ترین سطح به معنای پدیدآوردن چیزی است که قبلاً وجود نداشته است. خلاقیت محصولی از ایده‌های جدید تحلیلی است که شامل نوآوری رادیکال یا راه‌حلی برای یک مشکل و همچنین یک فرمول رادیکال از مشکلات است. خلاقیت یک اصل اساسی برای انسان‌بودن و یک منبع حیاتی برای فرد، جامعه، و حیات علم اقتصاد است. جوامع خلاق پر جنب و جوش و دارای اماکن انسانی، پرورش‌دهنده رشد فردی، درخشان در پیشرفت‌های فرهنگی و تکنولوژیکی، تولیدکننده شغل و ثروت، و پذیرای تنوع شیوه زندگی و فرهنگ‌اند (پویان و رهگذر، ۱۳۹۱: ۳۴). درواقع، خلاقیت یعنی به‌کارگیری توانایی ذهنی برای ایجاد یا تبلور یک فکر یا مفهوم جدید که برخی نیز آن را به ترکیب و پیوستگی بین ایده‌ها تعبیر کرده‌اند (سیف، ۱۳۸۹: ۹). خلاقیت را می‌توان از سه جنبه هنری (متضمن تخیل و توانایی آفرینش ایده‌های بدیع)، علمی (متضمن کنجکاوی و تشنگی برای تجزیه و پی‌ریزی روابط جدید)، و اقتصادی (فرایندی پویا که به نوآوری در فناوری و ... می‌انجامد) شناسایی کرد (کیقبادی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۰-۱۹).

شهر خلاق

مفهوم شهر خلاق مفهومی متنوع و وسیع است. در یک مفهوم، شهرهای خلاق شهرهایی هستند که قادرند راه‌حل‌های جدیدی برای مشکلات روزمره‌شان ارائه دهند. مفهوم دیگر شهرهای خلاق بر تولیدات فرهنگی متمرکز است؛ یعنی تولید کالا و خدمات فرهنگی با فعالیت‌هایی در ارتباط قرار می‌گیرد که مرکز خلاقیت به‌شمار می‌آیند. مفهوم شهرهای خلاق با بسیاری از مفاهیم دیگر پیوند خورده است؛ از جمله آن‌ها می‌توان اشاره کرد به صنایع خلاق، صنایع فرهنگی، فعالیت‌های فرهنگی و فعالیت‌های هنری شهر و اقتصاد دانایی (ربانی خوراسگانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۶۱). مفهوم شهر خلاق اغلب به‌عنوان شکلی از برنامه‌ریزی راهبردی مورد استفاده قرار می‌گیرد. به‌عنوان مثال، لندری تکنیک‌ها، مراحل، و پیش‌فرض‌ها را برای خود نام‌گذاری می‌کند (لندری، ۲۰۰۵: ۱۶۴). برتری کلی مفهوم شهر خلاق ناچار با تغییرات گسترده در اقتصاد و جامعه که در آن خلاقیت انسانی، عاملی کلیدی است، گره خورده است (فلوریدا، ۲۰۰۲: ۶۸). شهر خلاق خود را یک چهره فرهنگی می‌بیند (یا دیده می‌شود)؛ چهره‌ای که در مقایسه با سایر شهرها دارای نمادها، نشانه‌ها، و عملکردهای منحصربه‌فردی است که از تمایزهای محلی بهره می‌گیرد و از این رو آن‌ها را توسعه می‌بخشد تا طبقه خلاق را به خود جذب کند (رکوئتس، ۲۰۰۹: ۱۵).

ویژگی‌های شهر خلاق

شهر خلاق از نظر مفهومی دربرگیرنده مجموعه‌ای از کسب‌وکارها، افراد، و عناصر حمایت‌کننده از نوآوری و خلاقیت درون محدوده یک شهر یا یک منطقه است که ارتباط تنگاتنگی با توسعه اقتصاد جدید دانش‌بنیان و توسعه اجتماعی و فرهنگی از طریق خلاقیت و نوآوری در شهر دارد. تنوع، تسامح، و تساهل و سرزندگی از ویژگی‌های شهرهای خلاق به‌شمار می‌آیند (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۸۵-۲۰۶؛ بحرینی، ۱۳۹۳: ۲۱۵-۲۱۶؛ پامیر، ۱۳۸۹: ۹۶).

تنوع: از اصلی‌ترین مؤلفه‌های سازنده سرزندگی است که در مقیاس‌های گوناگون آن از کل شهر گرفته تا سطح محلات تأثیر فراوان دارد. جیکوبز در کتاب مرگ و زندگی شهرهای بزرگ/امریکایی چهار شرط زیر را برای خلق تنوع ضروری می‌داند: منطقه و هر تعداد از بخش‌های درونی آن باید بیش از یک یا دو کارکرد اصلی داشته باشد؛ بلوک‌ها باید کوتاه باشد تا کنج بیشتری به‌وجود آید؛ تنوع در ساختمان باید رعایت شود و نسبت خوبی از ساختمان‌های قدیمی وجود داشته باشد؛ تعداد از مردم به اندازه کافی، صرف‌نظر از علت حضورشان، باید وجود داشته باشد.

تسامح و تساهل: توانایی مکان‌ها برای جذب کارگران خلاق بسیار ماهر، برای نمودهای پیشرفت شهری و منطقه‌ای به‌خصوص در چارچوب مسیر پیشرفت ابداع‌محور از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است.

سرزندگی: یک ویژگی کلیدی در پویایی و شادابی فضاهای شهری همواره مورد تأکید بوده است. درحقیقت، سرزندگی میل حضور فعال و پویای شهروندان را در فضای شهری افزایش می‌دهد و محیط را ملموس‌تر و پُررونق‌تر می‌کند، و درنهایت، بر زمینه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، و کالبدی تأثیرگذار خواهد بود. سرزندگی فضای شهری حضور تعداد درخور توجهی از افراد و تنوع آن‌ها در یک فضای شهری است در دامنه زمانی گسترده‌ای از فعالیت‌هایشان عمدتاً به شکل انتخابی و اجتماعی. عوامل سازنده سرزندگی عبارت است از: دسترسی، ایمنی، آسایش.

دسترسی: از مهم‌ترین خصوصیات یک شهر خوب نحوه، میزان و کیفیت دسترسی می‌باشد؛ که از جمله عناصر مهم و تأثیرگذار در ایجاد شهرها و محله‌های با کیفیت است.

ایمنی: ایمنی از جمله نیازهای اولیه زندگی است که حتی در هرم نیازهای انسانی، پس از نیازهای فیزیولوژیکی، در وهله دوم قرار می‌گیرد.

آسایش: یکی از بخش‌های اساسی در دستیابی به سرزندگی است. تأمین شرایط راحتی و آسایش محیطی در فضاهای شهری، تأمین آسایش اقلیمی، توان استفاده از تجهیزات محیط و انواع آلودگی‌های زیست‌محیطی از مؤلفه‌های آسایش‌اند.

نمونه‌های جهانی شهر خلاق

در این بخش برای آشنایی با نمونه‌هایی از شهرهای خلاق و زمینه‌های خلاقیت آن‌ها از جمله نمونه‌های توریستی شهر خلاق، که به ثبت جهانی یونسکو رسیده، دوازده شهر معرفی می‌شود که عبارت‌اند از:

جدول ۲. فهرست دوازده شهر خلاق از دیدگاه یونسکو

شهر کشور	لیون، فرانسه	کلاسو، اسکاتلند	سویل، اسپانیا	بولگنا، ایتالیا	ملبورن، استرالیا	ادینبرگ، اسکاتلند	یویایان، کلمبیا	مونترال، کانادا	بوینس آیرس، آرژانتین	برلین، آلمان	ساتتافه، امریکا	آسون، مصر
بوع خلاقیت	هنر و رسانه	موسیقی از دیدگاه تاریخ	موسیقی	موسیقی سنتی و کلاسیک	ادبیات کتب و کتابخانه	ادبیات چندرسانه‌ای فرهنگی	آب‌وهوا و نظم و مزه	طراحی	طراحی در ایلیس	خانه نوآوری طراحی نسل جدید	صنایع دستی	صنایع دستی، هنرهای محلی

شاخص‌های شهر خلاق

شهرهای خلاق گرایش‌های جدیدی در هنر و فرهنگ ایجاد می‌کنند، نوآوری و صنایع خلاق را از طریق فعالیت‌های خلاقانه جدی هنرمندان، خلاقان، و شهروندان عادی ارتقا می‌بخشند، و دارای قابلیت‌های مردمی و منطقه‌ای جهت یافتن راه‌حلی برای مسائل اجتماعی از جمله افراد بی‌خانمان‌اند (مشکینی به نقل از ساساکی، ۲۰۰۸). درخصوص شاخص‌های شهر خلاق، دیدگاه‌های متفاوتی مطرح شده است؛ از جمله آن‌ها دیدگاه ریچارد فلوریدا در سال ۲۰۰۵ است (جدول ۳).

جدول ۳. شاخص‌های شهر خلاق از دیدگاه ریچارد فلوریدا

استعداد	طبقه خلاق، منابع انسانی، افراد استخدام‌شده در علم و فناوری
فناوری	شاخص نوآوری، شاخص فناوری برتر
مدارا	شاخص نوآور

(فلوریدا، ۲۰۰۵)

وانولو نیز بر آن است که گرچه طبقه خلاق به شدت تحت تأثیر کیفیت زندگی منطقه و قابلیت دسترسی به اشتغال است، تنوع سبک زندگی، امکانات فراغتی و رفاهی، و کیفیت محیطی نقش بیشتری در جذب افراد به سکونت در شهرها دارد. در مجموع، وی برای سنجش میزان خلاقیت شهرها از شاخص‌هایی مختلف مشتمل بر منظر، هنر، تنوع، فضاهای عمومی، و آموزش عالی استفاده کرده است (وانولو، ۲۰۰۸: ۱۸۸). از دیدگاه گسلین و راتن نیز عمده‌ترین متغیرهای تأثیرگذار بر خلاقیت در یک شهر مشتمل بر ثروت، رشد اقتصادی، نوآوری، ذوب فرهنگی، استعداد، خدمات متمرکز بر دانش، و شهرنشینی است (گسلین و راتن، ۲۰۰۷: ۲۵۶). ساساکی نیز عناصر شهر خلاق را در شش مورد بررسی کرده است: استعدادهای خلاق؛ کیفیت زندگی؛ صنایع خلاق؛ زیرساخت‌های حمایت خلاقانه؛ دارایی فرهنگی و میراث؛ فعالیت‌های شهروندان و حاکمیت خلاقانه (ساساکی، ۲۰۰۸).

علاوه بر موارد فوق که از دیدگاه‌های گوناگون مطرح شد، شاخص‌های تفصیلی نیز وجود دارد که برای سنجش به کار می‌رود. در این بخش به بررسی شاخص‌های خلاقیت از دیدگاه فلوریدا، که ارتباط معنایی زیادی به موضوع پژوهش دارد، پرداخته شده است.

جدول ۴. شاخص‌های شهر خلاق از نظر فلوریدا

استعداد	سرمایه انسانی (فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، رنکینگ دانشگاه‌های محلی، افراد دارای مدرک لیسانس)
	طبقه خلاق (افرادی که در حرفه‌های خلاق مشغول‌اند)
	پژوهشگران (هسته خلاق، افرادی که در شغل‌های تحقیق و توسعه کار می‌کنند)
	نوآوری (تعداد اختراعات ثبت‌شده، سرانه اختراعات)
فناوری	نوآوری در فناوری‌های برتر (سرانه اختراعات در فناوری‌های برتر)
	صنایع برتر (تعداد شرکت‌های مربوط به فناوری سنگین، سهم نیروی شاغل در صنعت)
	تعداد افراد متولدشده خارجی (درصد جمعیت متولدشده در خارج، تعداد مدارس بین‌المللی)
مدارا	تنوع (شاخص افتراق براساس پیشینه قومی و نژادی افراد متولدشده در خارج)
	شاخص بومیان یا نوآور (برای مثال، تمرکز نیروی کار درگیر در کارهای هنری، تجربی، فعالیت)

(فلوریدا، ۲۰۰۵)

شاخص‌های استاندارد شهر خلاق و منطبق با محدوده مورد مطالعه

اولویت‌های فعالیتی شهرهای خلاق، که در سال ۲۰۰۴ یونسکو آن را تأیید کرده، عبارت‌اند از: ادبیات؛ سینما؛ مهارت و هنر فولکور؛ طراحی؛ هنرهای رسانه‌ای؛ و تغذیه که هر یک مؤلفه‌های گوناگونی نیز دارند.

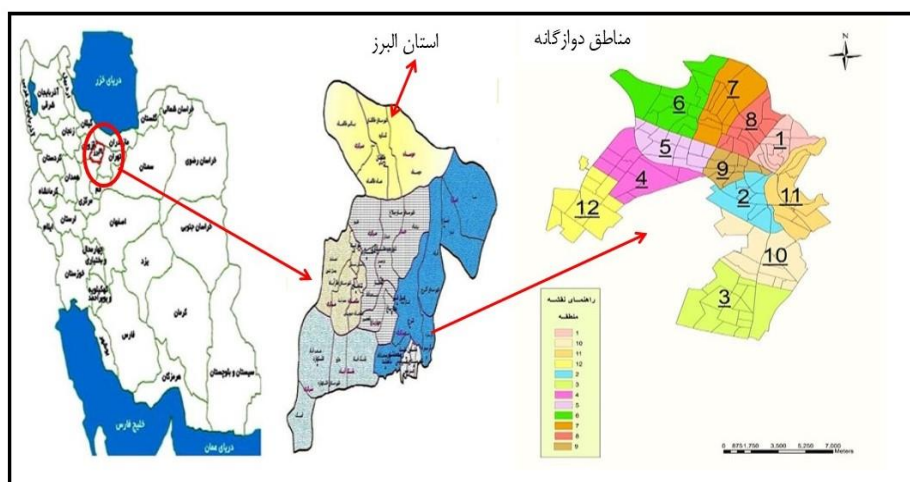
جدول ۵. شاخص‌های شهر خلاق منطبق با محدوده مورد مطالعه پژوهش

مکان‌های فرهنگی و رزشی	تحصیلات عالی	تغذیه	فضای جمعی	هویت شهری	سینما و تئاتر	فرهنگ	موسیقی	دانشگاه	مقیاس (درصد)	ادبیات	شاغلان طبقه خلاق	شاخص‌ها
تعداد مراکز	لیسانس	هتل	فضای سبز	تاریخ و فرهنگ	سالن سینما				جمعیت	کتابخانه	آموزشی	
	فوق لیسانس									فرهنگسرا	خدماتی	
						آموزشگاه موزه	آموزشگاه موسیقی	مراکز آموزشی	مساحت	مطبوعات	ارتباطات و اطلاعات	معیارها
		رستوران			سینما					انتشارات	هنر و سرگرمی	
										پایگاه خبری چاپخانه		

در این بخش فعالیت‌ها و گوشه‌ای از مؤلفه‌های آن‌ها برای سنجش شهر کرج از دیدگاه شهر خلاق انتخاب شده است؛ از جمله شاخص‌هایی که در این بررسی انتخاب شده‌اند عبارت‌اند از: ادبیات و فرهنگ؛ مقیاس؛ تغذیه؛ مؤسسات آموزش عالی؛ فضاهای جمعی؛ نمادها؛ هویت شهری؛ هنر و ... که در قالب ۲۵ مؤلفه در سطح مناطق شهر کرج پرداخته شده است. اطلاعات آماری موجود از ادارات مربوطه جمع‌آوری شده و در قالب شاخص‌ها و معیارها بررسی و تجزیه و تحلیل شده است. شاخص‌های مورد بررسی شهر خلاق در این پژوهش از دیدگاه ریچارد فلوریدا و با بررسی محدوده مورد مطالعه و منطبق‌سازی با محدوده مورد مطالعه تجزیه و تحلیل شده است.

محدوده مورد مطالعه: کلان‌شهر کرج

شهر کرج یکی از کلان‌شهرهای ایران و همچنین مرکز استان البرز و شهرستان کرج است. کرج یکی از شهرهای مرکزی و کوهپایه‌ای ایران است و در دامنه رشته‌کوه‌های البرز و در بلندای ۱۳۰۰ متری از سطح دریا واقع شده است. کرج در استان البرز و در قسمت شمال غربی استان تهران قرار گرفته است. مختصات جغرافیایی آن بین عرض‌های ۳۵ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۱۵ دقیقه شمالی و طول‌های ۵۰ درجه و ۳۰ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۵ دقیقه شرقی است. ارتفاع این شهرستان از سطح دریا در بخش شمالی و مرکزی و جنوبی آن به‌علت کوهستانی‌بودن قسمت شمالی و جلگه‌ای‌بودن متفاوت است. متوسط ارتفاع شهر کرج ۱۳۲۱ متر است و فاصله ۳۵ کیلومتری تهران واقع شده است (سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات، ۱۳۹۱: ۲).

شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیای شهر کرج در ایران، استان و تقسیمات مناطق دوازده‌گانه شهر کرج

جدول ۶. جمعیت شهر کرج از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
جمعیت	۱۴/۵۲۶	۴۴/۲۴۳	۱۳۷/۹۲۶	۶۱۱/۵۱۰	۸۰۶/۳۶۳	۹۴۰/۹۶۸	۱/۳۱۸/۳۰	۱/۶۱۴/۶۲۶	۹۷۳/۱/۴۷۰

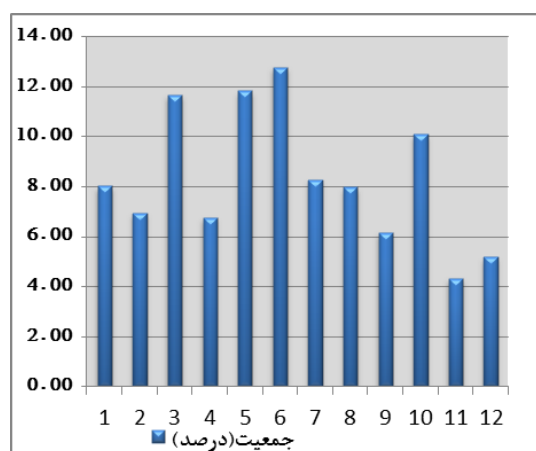
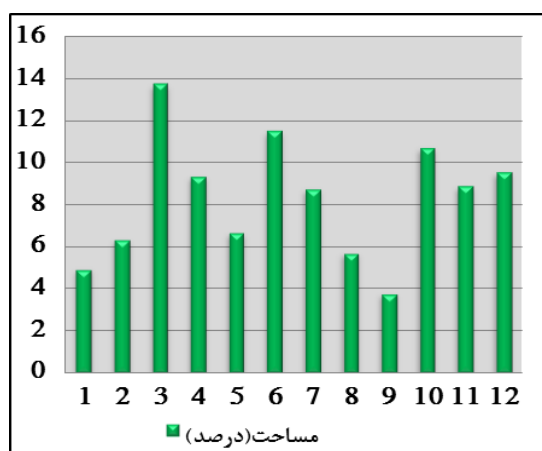
(www.amar.org)

جدول ۶ اطلاعات جمعیتی شهر کرج را در طی دوره‌های سرشماری نشان می‌دهد که با توجه به سال پایه ۱۳۳۵ شهر کرج در طی ۵۵ سال به بالاترین میزان جمعیت خود، یعنی ۱/۹۷۳/۴۷۰ نفر، در سال ۱۳۹۵ رسیده است که حاکی از رشد بالای جمعیت در این کلان‌شهر است.

جدول ۷. جمعیت و مساحت به تفکیک مناطق شهر کرج سال ۱۳۹۰

منطقه	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	جمع
جمعیت	۱۳۱/۴۱۱	۱۱۳/۷۸۶	۱۹۱/۵۲۴	۱۱۰/۷۸۶	۸۴۸/۱۹۳	۲۰۹/۴۷۲	۱۳۵/۴۹۲	۱۳۰/۷۸۶	۱۰۰/۹۱	۱۶۵/۲۵۳	۷۰/۹۲۶	۸۴/۹۸۴	۱/۶۱۴/۶۲۶
مساحت	۸۷۰۵	۱۱/۱۵۲	۲۴/۱۲۹	۱۶/۴۲۲	۱۱/۶۸۲	۲۰/۲۴۸	۱۵/۲۹۸	۱۰۰/۴۰	۶/۶۶۷	۱۸/۸۴۵	۱۵/۶۴۲	۱۶/۷۸۱	۱۷۵۷۶۰۵۵۵

(سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات، ۱۳۹۱: ۱۲)

شکل ۲. درصد جمعیت و مساحت مناطق شهر کرج در سال ۱۳۹۰

یافته‌های پژوهش

روش به‌کارگیری مدل TOSIS در ارزیابی شاخص‌های مورد مطالعه

در این بخش با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره به بررسی و ارزیابی شاخص‌های مطرح‌شده در مناطق شهر کرج پرداخته شده است. مدل به‌کاررفته در این بررسی مدل برنامه‌ریزی شهری TOSIS است و برای ارزش‌دهی به شاخص‌ها با بهره‌گیری از آرای چندین کارشناس و درنهایت اعمال آرای آن‌ها در فرایند مدل ANP بهره‌گرفته شده است. در ادامه ارزیابی‌های انجام‌گرفته بر روی شاخص‌های مورد مطالعه و موجود در جدول ۷ با استفاده از این مدل بررسی شده و نتایج آن در قالب جدول و نقشه ارائه شده است.

سابقه استفاده از مدل TOSIS به سال ۱۹۸۱ می‌رسد که توسط هوانگ و یون برای انتخاب یک گزینه از گزینه‌های موجود در تصمیم‌گیری چندمعیاره مطرح شد. در این روش m گزینه به‌وسیله n شاخص ارزیابی می‌شود (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۹۰: ۳۶۳). درحقیقت، این تکنیک بر پارامترهای پراکندگی در آمار مبتنی است. به عبارت دیگر، تابع مطلوبیت تصمیم‌گیرنده این تکنیک غیرخطی است. بنابراین، اساس این تکنیک بر مقایسه گزینه‌ها با راه‌حل مثبت و منفی است. گزینه‌ای از رتبه بالاتر برخوردار خواهد بود که در فضای اقلیدسی کمترین فاصله را با دو راه‌حل ایده‌آل مثبت A_i^* و بیشترین فاصله را با دو راه‌حل ایده‌آل منفی A_i^- داشته باشد. در روش تاپسیس، ماتریس $n \times m$ که دارای m گزینه و n معیار است ارزیابی شد. در این الگوریتم، فرض بر این است که مطلوبیت هر شاخص به طور یکنواخت افزایشی (یا کاهش) است. بدان صورت که بهترین ارزش موجود از یک شاخص نشان‌دهنده ایده‌آل مثبت است و بدترین ارزش موجود از آن مشخص‌کننده ایده‌آل منفی خواهد بود. همچنین، شاخص‌ها مستقل از هم هستند. در ضمن، فاصله یک گزینه از ایده‌آل مثبت (یا منفی) ممکن است به صورت اقلیدسی از توان دوم یا به صورت مجموع قدر مطلق از فواصل خطی (معروف به فواصل بلوکی) محاسبه شود که این امر به تبادل و جای‌گزینی در بین شاخص‌ها بستگی دارد (طاهرخانی، ۱۳۸۶: ۶۵-۶۶).

ارزیابی شاخص‌های شهر خلاق محدوده مورد مطالعه در قالب مدل TOSIS

در این بخش، پس از طی فرایند مدل، به نتایج به‌دست‌آمده در این بخش پرداخته شده است. این نتایج به صورت دو جدول بیان شده است. در جدول اول میزان ایده‌آل مثبت (+di)، ایده‌آل منفی (-di)، و میزان تاپسیس (+cli) در هر یک از مناطق به تفکیک هر منطقه بیان شده است. در جدول دوم نیز به رتبه و میزان برخورداری از خلاقیت در سطح مناطق - که شامل سه دسته‌بندی کلی (برخوردار، نیمه‌برخوردار، و محروم) است - پرداخته شده است.

جدول ۸. نتایج نهایی و میزان تاپسیس به تفکیک مناطق شهر کرج

مناطق	di+	di-	cli+
۱	۰.۸۵۸۸۱۲۴/۰	۰.۳۴۴۴۰۳۶۴/۰	۰.۲۴۰۷۹۳۷۳۴/۰
۲	۰.۸۳۳۶۷۱۰۲/۰	۰.۰۶۸۵۷۹۶۳۹	۰.۴۵۱۳۳۹۷۷/۰
۴	۰.۹۹۳۴۲۱۲۱/۰	۰.۰۴۱۹۵۲۳۸۳	۰.۲۹۶۹۱۴۴۷۲/۰
۵	۰.۷۱۲۴۱۷۰۲/۰	۰.۰۹۳۳۷۷۳۵۶	۰.۵۶۷۲۳۲۹۶۴/۰
۶	۰.۹۲۷۲۰۸۵۱/۰	۰.۰۵۶۱۰۶۰۲۸	۰.۳۷۶۹۸۸۵۴۲/۰
۷	۰.۷۹۰۱۰۳۵۴/۰	۰.۰۷۹۶۹۰۲۱۱	۰.۵۰۲۱۴۱۹۴۷/۰
۸	۰.۷۹۹۹۴۲۵/۰	۰.۰۷۷۵۵۲۶۹۷	۰.۴۹۲۲۵۱۳۴۸/۰
۹	۰.۷۴۸۳۱۵۵۶/۰	۰.۰۷۶۳۳۱۰۳۴	۰.۵۰۴۶۳۳۱۱۴/۰
۱۰	۰.۱۱۶۲۰۳۲۴/۰	۰.۰۱۸۳۶۴۷/۰	۰.۱۳۶۴۷۱۵۸۷/۰
۱۱	۰.۱۱۹۲۹۵۳۶۹/۰	۰.۰۱۵۵۴۶۰۷۹/۰	۰.۱۱۵۲۹۱۵۴۷/۰
۱۲	۰.۱۱۱۷۶۳۲۵۲/۰	۰.۰۳۰۰۴۳۸۶۵/۰	۰.۲۱۱۸۶۴۲۹۵/۰

جدول ۸ نشان‌دهنده نتایج نهایی فرایند مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره تاپسیس است؛ نتایج حاصل تلفیق داده‌های خام با وزن‌های شاخص‌های مورد بررسی است. وزن‌های به‌دست‌آمده برای شاخص‌ها نیز از طریق پرسشنامه دلفی و نظرات خبرگان و در نهایت با استفاده از فرایند مدل ANP است. با اجرای فرمول‌های مدل بر روی داده‌های موجود در جدول ۸ به نتایج نهایی و میزان تاپسیس هر منطقه رسیده که در این جدول به ایده‌آل مثبت (+di) یا بهترین ارزش موجود و ایده‌آل منفی (-di) بدترین ارزش موجود و میزان تاپسیس (+cli) با استفاده از ایده‌آل مثبت و منفی پرداخته شده است. اطلاعات موجود از میزان تاپسیس نشان می‌دهد مناطق شهر کرج به سوی خلاقیت حرکت می‌کنند، ولی با آهنگ رشد متفاوت و اختلاف حدود ۰/۴۵ درصدی؛ به طوری که میزان تاپسیس در منطقه ۵، که بالاترین میزان را دارد، ۰/۵۶ است و در منطقه ۱۱، که پایین‌ترین میزان را دارد، حدود ۰/۱۱ است.

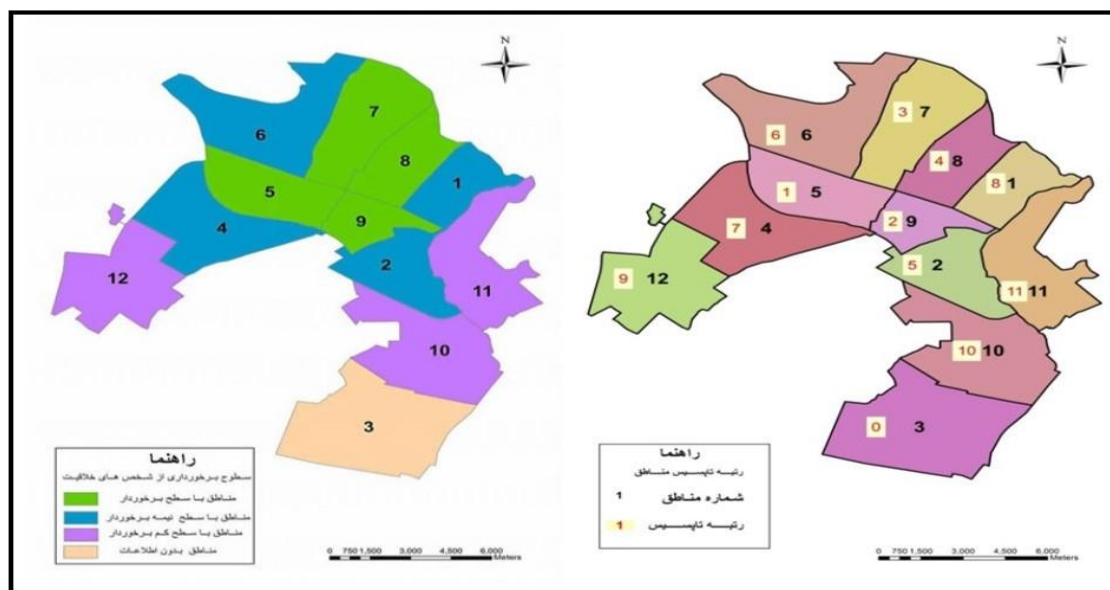
جدول ۹. رتبه و میزان برخورداری از خلاقیت به تفکیک مناطق شهر کرج

مناطق	رتبه تاپسیس	میانگین ضریب تاپسیس	میزان برخورداری از شاخص‌های خلاقیت
۱	۸		
۲	۵	۰/۵۱□	برخوردار
۴	۷		
۵	۱		
۶	۶		
۷	۳	۰/۳۴□	نیمه‌برخوردار (متوسط)
۸	۴		
۹	۲		
۱۰	۱۰		
۱۱	۱۱	۰/۱۵□	فروبرخوردار (کم یا محروم‌تر)
۱۲	۹		
۳	۰		عدم محاسبه در فرایند (فقدان اطلاعات)

جدول ۹ با استفاده از اطلاعات موجود در جدول ۸ به دست آمده است که شامل رتبه تاپسیس، میانگین ضریب اولویت یا میانگین میزان تاپسیس مناطق (۰/۱۵، ۰/۳۴، ۰/۵۱) و همچنین میزان برخورداری مناطق از شاخص‌های خلاقیت در سه سطح (برخوردار، نیمه‌برخوردار، و فروبرخوردار یا محروم‌تر) است. منطقه ۳ نیز، همان‌طور که در روش پژوهش به آن اشاره شد، به سبب تداخل اطلاعات موجود در محاسبات مربوط به سطح‌بندی مناطق در فرایند پژوهش لحاظ نشده است و در این جدول با عنوان عدم محاسبه در فرایند کار و در نقشه نیز با همین عنوان از بقیه مناطق متمایز شده است. با توجه به اطلاعات جدول فوق، منطقه ۵ با ۰/۵۶ میزان تاپسیس و رتبه ۱ در بین مناطق دیگر و همین‌طور سطح بالایی از برخورداری از شاخص‌های خلاقیت در میان مناطق دیگر اولویت اول خلاقیت و شهر خلاق را به خود اختصاص داده است. رتبه بعدی مربوط به منطقه ۹ با میزان تاپسیس ۰/۵۰ و با رتبه ۲ از مناطق دیگر پیشی گرفته است. در انتها نیز منطقه ۱۱ با ۰/۱۱ میزان تاپسیس و رتبه ۱۱ و سطح برخورداری محروم‌تر نسبت به سایر مناطق پایین‌ترین رتبه را داراست؛ منطقه ۱۱، با توجه به سایر مناطق، برای هم‌ترازی با سایر مناطق، در درجه اول نیازمند توجه جدی و اقدامات عملی است و در درجه دوم شکوفایی و خلاقیت و نوآوری روزافزون برای شهر خلاق.

پراکنش شاخص‌های خلاقیت در سطح مناطق شهر کرج

در این بخش، با توجه به هدف کلی پژوهش حاضر به بررسی شاخص‌های خلاقیت و همین‌طور پراکنش این شاخص‌ها در سطح مناطق و در نهایت نمایش آن‌ها در قالب نقشه در محدوده مورد مطالعه پرداخته شده است. نقشه اول مربوط به نتایج و میزان تاپسیس و رتبه به‌دست‌آمده از آن است که بر روی هر یک از مناطق نشان داده شده است. نقشه دوم سطوح برخورداری از شاخص‌های خلاقیت به تفکیک مناطق در قالب سه سطح (برخوردار، نیمه‌برخوردار و محروم) است که با استفاده از رنگ‌بندی بر روی نقشه نشان داده شده است.

شکل ۳. نقشه رتبه تاپسیس و برخورداری از شاخص‌های خلاقیت به تفکیک مناطق

تجزیه و تحلیل خلاقیت شهری و پراکنش شاخص‌های خلاقیت در کلان‌شهر کرج

همان‌طور که در ابتدای تحقیق بیان شد هدف از این مطالعه ارزیابی و سنجش وضعیت خلاقیت شهری و پراکنش شاخص‌های خلاقیت در سطح مناطق شهر کرج بوده و این سؤال که آیا وضعیت کلان‌شهر کرج به سوی خلاقیت و شکوفایی پیش می‌رود و اینکه سطح برخورداری مناطق از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق چگونه است. به‌منظور رسیدن به اهداف و سؤال‌های موردنظر این تحقیق، ابتدا جهت پاسخ به سوال اول مجموعه‌ای از شاخص‌های خلاقیت استخراج و دسته‌بندی شده و در نهایت با محدوده مورد مطالعه منطبق گردیده است بعد از استخراج داده‌های خام و ارزش‌دهی به شاخص‌های با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره به ارزیابی میزان و سطوح برخورداری مناطق از خلاقیت شهری پرداخته شده است. نخست جهت پاسخ به پرسش اول مجموعه‌ای از شاخص‌های خلاقیت استخراج و دسته‌بندی شده و در نهایت با محدوده مورد مطالعه منطبق شده است. بعد از استخراج داده‌های خام و ارزش‌دهی به شاخص‌ها با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره به ارزیابی میزان و سطوح برخورداری مناطق از خلاقیت شهری پرداخته شده است. نتایج این بررسی نشان داد منطقه ۵ شهرداری با وسعتی حدود ۱۱ کیلومتر و ۱۹۳ هزار نفر جمعیت، که از محلات با ریشه قدیمی از لحاظ شکل‌گیری و گسترش فیزیکی نیز هست، در میان سایر مناطق دارای بالاترین رتبه و با ضریب $0/56$ میزان تاپسیس است که نشان‌دهنده موقعیت برتر منطقه در برخورداری از شاخص‌های شهر خلاق و حرکت به سمت خلاقیت است. پایین‌ترین رتبه تاپسیس مربوط به منطقه ۱۱ شهرداری است. این منطقه با وسعت ۱۵ هکتار و ۷۱ هزار نفر جمعیت از مناطق حاشیه‌ای است و برخی از محلات آن از نواحی اسکان غیررسمی شهر به‌شمار می‌رود که از لحاظ برخورداری از

امکانات در درجه پایینی قرار دارند و بیشتر ساکنان به شغل‌های غیررسمی (که در طبقه خلاق جایگاهی ندارند) مشغول‌اند. این عوامل سبب شده که این منطقه با میزان تاپسیس ۰/۱۱ و رتبه ۱۱ در میان مناطق سهم ناچیزی از خلاقیت شهر را به خود اختصاص دهد و به نسبت سایر مناطق هنوز راه بسیاری تا رسیدن به خلاقیت و شکوفایی شهری باید طی کند. از طرف دیگر، دسته‌بندی مناطق از لحاظ برخورداری از شاخص‌های خلاقیت در سه گروه برخوردار، نیمه‌برخوردار، و محروم نشان داد میانگین ضریب تاپسیس ۰/۵۶ برای مناطق برخوردار نشان‌دهنده حرکت و پیشرفت شهر کرج به سمت خلاقیت و افزایش و بهبود شاخص‌های شهر خلاق در بین مناطق است. میانگین ۰/۳۴ در میزان تاپسیس مناطق نیمه‌برخوردار و میانگین ۰/۱۵ برای مناطق محروم نشان از فاصله بیش از حد با مناطق برخوردارتر است که حاکی از بی‌توجهی به شاخص‌های مطرح‌شده و کمبود شدید امکانات و خدمات در این مناطق است. درنهایت، پس از این مرحله، اطلاعات به‌دست‌آمده در قالب نقشه پراکندگی در سطح مناطق جهت نمایش شماتیک اطلاعات ترسیم شده است. نتایج بررسی شاخص‌های شهر خلاق و خلاقیت در شهر کرج با بررسی‌های پیشین انجام‌گرفته در این زمینه نشان داد که کلان‌شهر کرج بعد از تهران دارای بالاترین ضریب برخورداری از شاخص‌های خلاقیت است، ولی در مقیاس بین‌المللی در نسبت به دیگر شهرهای خلاق، که دوازده نمونه آن‌ها را یونسکو معرفی کرده است، در پایین‌ترین جایگاه قرار دارد و این مسئله نیازمند توجه بیشتر به افزایش کمیت و کیفیت این شاخص‌ها و مهم‌ترین آن‌ها پرورش طبقه خلاق و متناسب با آن ایجاد محیط شهری خلاق است. همان‌طور که در رویکردهای نوین شهر خلاق به‌عنوان یک روش راهبردی در عرصه تفکر، برنامه‌ریزی، و اجرای طرح‌های شهری مطرح شده است، شهر خلاق با شاخص‌های خلاقیت و به‌خصوص طبقه خلاق می‌تواند به‌عنوان عامل کلیدی در حل بسیاری از مسائل شهر مؤثر واقع شود. چنین پژوهش‌هایی از جمله «تبیین سطوح خلاقیت شهری در نظام شهری کلان‌شهرها» می‌توانند با هدف هدایت شهر به سمت خلاقیت و تقویت شاخص‌های خلاقیت و راهکارها و راهبردهایی در شهر از جمله افزایش بودجه برای فرهنگ و هنر و ادبیات و حمایت از این بخش‌ها، توسعه زیرساخت‌های فرهنگی و هنری، برگزاری جشنواره‌ها و فستیوال‌ها در شهر برای حمایت از طبقه خلاق، برگزاری مراسم محلی برای تقویت هویت محلی شهروندان، تقویت نهادها و گروه‌های مردم‌نهاد و مدنی در مشارکت بیشتر این گروه‌ها، افزایش فعالیت‌های هنری و جذب گردشگر، استفاده از صنایع فرهنگی خلاق در راستای ارتقای سرمایه فرهنگی، سرمایه‌گذاری کلان در بخش زیرساخت‌ها و امکانات شهری براساس قابلیت‌ها، پیوند سطح زندگی و فناوری‌های برتر، توسعه مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری، برنامه‌ریزی جهت برخورداری از تنوع قومیتی و نژادی و ... به تقویت شاخص‌های خلاقیت در شهر پرداخت و کلان‌شهرهای کشور، از جمله کرج، را به سمت خلاقیت پیش برد. امروزه، کلان‌شهرها به جهت بهره‌مندی از تمرکز، تنوع، پویایی، و تحرک پتانسیل‌های فراوانی برای پرورش و جذب سرمایه انسانی و تربیت طبقه خلاق دارند. کلان‌شهرهای ایران و همین‌طور کرج نیز با داشتن همان ویژگی‌ها امکانات و خدمات زیادی را در خود نهفته‌اند که شامل تنوع فعالیت‌های اقتصادی، تمرکز فعالیت‌های فناوری و اطلاعات و مراکز فرهنگی و آموزشی است که قابلیت زیادی در جذب طبقه خلاق دارد که در چندین سال گذشته نیز این‌طور بوده است. باوجوداین، کلان‌شهر کرج می‌تواند با داشتن این امکانات و خدمات و همچنین طبقه خلاق گام‌های بزرگی در دستیابی به توسعه اقتصادی پایدار بردارد و در این زمینه با تکیه به طبقه خلاق خود موفق عمل کند و الگویی برای دیگر کلان‌شهرهای موجود و کلان‌شهرهای آینده کشورمان باشد.

نتیجه‌گیری

شهر خلاق در رسیدن جامعه به خلاقیت و توسعه دانایی‌محور شهر همواره در مطالعات شهری مورد تأکید بوده است. در این خصوص، برای افزایش نقش خلاقیت در شهر یکی از مهم‌ترین موارد درخور توجه حذف محدودیت‌ها و موانع

فیزیکی، اجتماعی، فرهنگی، و ... از شهرها و تبدیل خلاقیت به نیروی محرکه رشد و توسعه اقتصادی شهرهاست. در این میان رسیدن به شهر خلاق نیازمند داشتن مدیریت شهری خلاق است، زیرا فقدان مدیریت خلاق نه تنها موجب عدم توسعه فضاهای خلاق، که بستر شهر خلاق بوده است، می‌شود، بلکه به نوعی مانع رسیدن شهر به خلاقیت و شکوفایی دانایی و نوآوری می‌شود. اختلاف بین بالاترین رتبه تاپسیس منطقه ۵ و پایین‌ترین رتبه منطقه ۱۱ در میزان تاپسیس ۰/۴۵ است که اختلاف فاحشی در این زمینه محسوب می‌شود و پیشرفت و شتاب متفاوت مناطق را در حرکت به سوی خلاقیت نشان می‌دهد. از آنجا که یکی از عوامل مؤثر در بروز خلاقیت در یک جامعه زمینه‌سازی و بسترسازی در میان انسان‌ها برای ایجاد شکوفایی فرهنگی است که در آن همگان در تلاش برای رشد دادن یکدیگرند و با تأثیرگذاری بر یکدیگر به پیشرفت جامعه کمک می‌کنند، برای افزایش خلاقیت در شهر و رسیدن به شهری خلاق باید با زمینه‌سازی و ایجاد انگیزه در میان مردم این شکوفایی را ایجاد کرد. همچنین، با ایجاد زمینه‌هایی جهت افزایش مشارکت مردم برای شکوفایی سازمانی و ارائه خدمات متنوع و با کیفیت بالا در راستای رسیدن به شهر خلاق حرکت کرد. از شاخص‌های درخور توجه و تأثیرگذار در شهرهای خلاق داشتن طبقه خلاق است؛ همان‌طور که فلوریدا نیز در شاخص‌های خود از آن با عنوان «استعداد» نام می‌برد، طبقه خلاق شامل این افراد است: افراد مشغول در حرفه‌های خلاق؛ فارغ‌التحصیلان دانشگاهی و پژوهشگران هسته خلاق؛ افراد مشغول در حرفه‌های تحقیق و توسعه کار. بنابراین، برای رسیدن به خلاقیت و ایجاد زمینه‌های خلاقیت باید به ریشه مسائل پرداخت. در این زمینه، علاوه بر زمینه‌سازی شخصی افراد برای رسیدن به این طبقه، باید مدیریت سازمانی خلاق وجود داشته باشد تا بتواند زمینه‌های عمومی رسیدن به این طبقه، به خصوص شغل‌های آموزشی، خدماتی، ارتباطات، و فناوری و فرهنگ و هنر، را برای عموم مردم در همه مناطق به صورت یکسان فراهم آورد تا بتوان ریشه رسیدن به خلاقیت و شهر خلاق را پایه‌گذاری کرد. به همین دلیل، نقش مدیریت سازمانی در امر حاضر دارای اهمیت زیادی است. مدیریت خلاق تأثیرات فراوانی در شکوفایی و خلاقیت شهرها می‌گذارد. البته، این مدیریت باید خود خلاق باشد تا بتواند این زمینه‌ها را ایجاد کند. از طرف دیگر، خلاقیت نیز در مدیریت می‌تواند فواید بسیاری داشته باشد؛ تأثیرات خلاقیت در سازمان‌ها و فعالیت‌های مدیریت شهری عبارت است از: افزایش تولیدات، افزایش ارائه خدمات، افزایش کیفیت و تنوع ارائه خدمات، کاهش هزینه‌ها، کاهش اتلاف منابع، افزایش سطح بهداشت روانی، کاهش بوروکراسی اداری، افزایش عمل‌گرایی در میان مدیران. در این میان، استفاده از تجربیات شهرهای دنیا در خلاقیت، پیوند سطح زندگی‌های روزمره با فناوری‌های نوین، ایجاد مراکز فرهنگی، مراکز ادبی، سالن‌های سینما و تئاتر، و مراکز خدماتی با کیفیت مناسب در مناطق محروم‌تر می‌تواند در رسیدن آن‌ها به شکوفایی و هم‌سطحی با دیگر مناطق تأثیر فراوان داشته باشد.

منابع

۱. بحرینی، سیدحسین، ۱۳۹۳، *فرایند طراحی شهری*، چ ۲، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۲. بختیاری، فرزانه، ۱۲ شهر خلاق توریستی، *lean entrepreneur. No., 37, ratestogo.com*, صص ۱۶-۱۷.
۳. پامیر، ساسی، ۱۳۸۹، *آفرینش مرکز شهری سرزنده (اصول طراحی شهری و بازآفرینی)*، ترجمه مصطفی بهزادفر و امیر شکیمانش، تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
۴. شهاییان، پویان و رهگذر، عرفانه، ۱۳۹۱، پیوند محیط خلاق با شهر، ویژه‌نامه منظر، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
۵. حاجی‌حسینی، حجت‌الله؛ اشتری، حسین و مهدنژاد، حافظ، ۱۳۹۳، نقش نظریه شهر خلاق در پویای اقتصاد فرهنگی و زندگی شهری، فصل‌نامه ترویج علم، س ۵، ش ۷، صص ۱۵-۳۷.
۶. حکمت‌نیا، حسن و موسوی، میرنجف، ۱۳۹۰، کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای، چ ۲، علم نوین.
۷. ربانی خوراسگانی؛ علی، ربانی؛ رسول، ادیبی سده؛ مهدی، مؤذنی، احمد، ۱۳۹۰، بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور، مورد مطالعه: اصفهان، *مجله جغرافیا و توسعه*، ش ۲۱، صص ۱۵۹-۱۸۰.
۸. رفیعیان، محسن، ۱۳۸۹، درآمدی بر مناطق و شهرهای خلاق، *مجله شهرداری‌ها*، س ۱۱، ش ۱۰۰.
۹. سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات، ۱۳۹۱، آمار نامه شهرداری کرج، مدیریت برنامه‌ریزی و کنترل پروژه، چاپ مجتمع چاپ توحید البرز.
۱۰. سیف، علی‌اکبر، ۱۳۸۶، *روان‌شناسی پرورشی نوین: روان‌شناسی یادگیری و آموزش*، تهران: نشر دوران.
۱۱. ضرابی، اصغر؛ موسوی، میرنجف؛ باقری کشکولی، علی، ۱۳۹۳، بررسی میزان تحقق‌پذیری شهر خلاق (مقایسه تطبیقی بین شاخص‌های توسعه پایدار شهری و معیارهای ایجاد شهر خلاق، نمونه مورد مطالعه: شهرهای استان یزد)، *مجله جغرافیا و توسعه فضای شهری*، س ۱، ش ۱.
۱۲. طاهرخانی، مهدی، ۱۳۸۶، کاربرد تکنیک topsis در اولویت‌بندی مکانی استقرار صنایع تبدیلی کشاورزی در مناطق روستایی، فصل‌نامه پژوهش‌های اقتصادی، س ۶، ش ۳.
۱۳. قربانی، رسول؛ حسین‌آبادی، سعید و طورانی، علی، ۱۳۹۲، شهرهای خلاق، رویکردی فرهنگی در توسعه شهری، *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، س ۳، ش ۱۱، صص ۱-۱۸.
۱۴. کردی، عبدالرضا، ۱۳۸۹، اصول و مبانی خلاقیت در مدیریت شهری (سازمان فردا، سازمان خلاق)، *مجله شهرداری‌ها*، س ۷، ش ۷۹، صص ۲۱-۲۳.
۱۵. کلاتری، بهرنگ؛ یاری‌قلی، وحید و رحمتی، اکبر، ۱۳۹۱، *فضای جمعی و شهر خلاق*، فصل‌نامه منظر، ش ۱۹.
۱۶. کیقبادی، مرضیه؛ فخراپی، مرضیه؛ علوی، سیده سارا، زواری، سیدعبدالمجید، ۱۳۸۷، *ساخت صنعت فرهنگی*، قم: نشر آصف.
۱۷. محمدی، کمال و مجیدفر، فروزان، ۱۳۸۹، دوران شهرهای خلاق، *مجله شهرداری‌ها*، س ۱۱، ش ۱۰۰، صص ۱۶-۲۱.
۱۸. مختاری ملک‌آبادی، رضا؛ سقایی، محسن؛ ایمان، فاطمه، ۱۳۹۳، سطح‌بندی مناطق پانزده‌گانه شهر اصفهان از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق با استفاده از مدل برنامه‌ریزی منطقه‌ای، *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، س ۵، ش ۱۶، صص ۱۰۵-۱۲۰.
۱۹. مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد، ۱۳۸۵، *آشنایی با مدیریت تجارب جهانی (شهر خلاق)*.
۲۰. مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۹۲، شهر خلاق (مبانی نظری و شاخص‌ها)، معاونت مطالعات و برنامه‌ریزی مدیریت، امور اجتماعی و اقتصادی، *دانش شهر*، ش ۱۹۶.
۲۱. مشکینی، ابوالفضل؛ حانمی‌نژاد، حسین؛ مهدنژاد، حافظ و پرهیز، فریاد، ۱۳۹۳، *شهر خلاق*، تهران: آزاد کتاب.

23. Bakhtiyari, F.?, 12 Creative Tourist Cities, ratestogo.com, lean entrepreneur. No. 37, PP. 16-17.
24. Florida, R., 2002, *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, New York: Basic Books (December 23, 2003).
25. Florida, R., 2005, *Cities and the Creative Class*, New York: Routledge, PP. 27-109.
26. Ghorbani, R.; Hossein Abadi, S. and Torani, A., 2013, Creative Cities; A Cultural Approach in Urban Development; *Geographical Studies in Arid Areas*, Vol. 11, No. 11, PP. 1-18.
27. Gossling, T. and Rutten, R., 2007, Innovation in regions, *European planning studies*, Vol. 15, No. 2, PP. 253-270.
28. Haji Hosseini, H. A.; Ashtari, H. and Mahdnejad, H., 2014, The role of the creative city theory in the study of cultural economics and urban life, *Quarterly Journal of Science Promotion*, Vol. 5, No. 7, PP. 15-37.
29. Hekmat Nia, H. and Mousavi, M., 2011, *Model Application in Geography with Emphasis on Urban and Regional Programming*, New Science, Second Edition.
30. ICT, 2011, Statistics of Karaj Municipality, Project Management and Project Management, Printing Complex, Towhid Alborz.
31. Kalantari, B.; Yarigholy, V. and Rahmati, A., 2012, Creative Commons, Urban Space, *Journalism*, No. 19.
32. Keeghobadi, M ; Fakhraei, M.; Alavi, S. S. and Zvari, S. A. M., 2008, Understanding the Cultural Industry, First Printing, Qom: Nasr Asif
33. Kurdi, A. R., 2010, The Principles and Foundations of Creativity in Urban Management (Tomorrow's Organization, Creative Organization), *Journal of the Municipalities*, Vol. 7, No. 79, PP. 21-23.
34. Landry, Ch., 2005, Lineages of the creative city, *Research Journal for creative city: (RJCC)*, Vol. I, No. I.
35. Mashhad Islamic Council Research Center, 2006, *Introduction to Managing Global Experiences (Creative City)*.
36. Meshkini, A.; Hataminejad, H.; Mahdnejad, H. and Parzhiz, F., 2014, *Creative City*, Tehran: Arad Book.
37. Mohammadi, K. and Majid Farr, F., 2010, The era of creative cities, Magazine of municipalities, Vol. 11, N 100, PP. 16.
38. Mokhtari Malekabadi, R, Saghaei, M Iman, F., 2014, Levels of the fifteen regions of Isfahan in terms of creative city indicators using regional planning model, *Journal of Urban Planning and Research*, Vol. 5, No. 16, PP. 105-120.
39. Opricovic, S. and Tzeng, G.-H., 2004, Compromise solution by MCDM methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS, *European Journal of Operational Research*, Vol. 156, No. 2, PP. 445-455.
40. Pamir, S., 2010, *Creating a Lively City Center (Principles of Urban Design and Recreation)*, Translated by Mustafa Behzad Far and Amir Shakiba Manesh, Tehran: Publications of the University of Science and Technology.
41. Rabbani Khorasgani, A.; Rabbani, R.; Adibi Sade, M. and Moazzani, A., 2011, Investigating the Role of Social Diversity in the Creation of Innovative and Creative Cities, Isfahan, *Journal of Geography and Development*, No. 21, PP. 159-180.
42. Rafieyan, M., 2010, Income for Regions and Creative Cities, *Journal of Municipalities*, Vol. 11, No. 100.

43. Reckwitz, A., 2009, Die Selbstkultivierung der Stadt. Zur Transformation moderner Urbanität in der "creative city", Ln: *mittelweg*, Vol. 36, No. 18, PP. 2-34.
44. Sasaki, M., 2008, *Developing Creativ Cities Through Networking*, World Creativ Cities Forum 2008 in Osaka, PP. 3-15.
45. Seyf, A. A., 2007, *New Educational Psychology: Psychology of Learning and Education*, Tehran: Publication of the Period.
46. Shahabian, P. S. and Rahghozar, A., 2013, The Link of the Creative Environment with City, 2013, Paralympics, Tehran Center for Study and Planning.
47. Vanolo, A., 2008, The image of the creative city: Some reflections on urban branding in Turin, *Draft; final version published in Cities*, Vol. 25, No. 6, PP. 370-382.
48. Zarabi, A.; Mousavi, M. N. and Bagheri Keshkoli, A., 2014, Investigating the Realization Rate of the Creative City (Comparative Comparison Between Indicators of Sustainable Urban Development and Criteria for Creating a Creative City, Case Study: Cities of Yazd Province), *Geography Magazine and Space Development Urban*, Vol. 1, No. 1, Autumn and Winter 2014.
49. www.amar.org.